

עומקא דפרשה

מחברת לחברותא או שיעור
עיתים קובעין

פר' יתרו - בענין כיבוד אב

ערש"ק י"ט שבט

גדר כבוד חמיו ואביו

באיסור סתירת דברי אביו

למה מותר לקרוא לאחיו הגדול בשמו

כפיה על מורא אב ואם

שער הציון

ענייני כיבוד אב ואם

מורא אבי אביו בהזכרת שמו

גליון
ל"א

באיסור סתירת דברי אביו

הרב אברהם (כהנא"ל) כהן
צווי שאין לאביו הנאה ממנו

עי' ריט"א יבמות דף ו' שנחלק עם רש"י, באופן שאמר האב לבנו שלא להחזיר אבידה, או שאמר לבנו כהן להיטמא, בלי שום תועלת לאב, דדעת רש"י ששייך בזה כיבוד אב ואם, וצריך ילפותא "דכולכם חייבין בכבודי" לומר שלא ישמע לו, ודעת הריטב"א שבכזה דבר אפילו בדבר המותר אינו צריך לשמוע לו, "שאין עושה כבוד אלא בעושה דבר עליו, הנאתו, כדאמרין התם כבוד אב מאכילו ומשקהו מלבישו מנעילו וכו'" עכ"ל הריטב"א.

ועי' בביאור הגר"א יו"ד סוף סי' ר"מ, דלהרשב"א שיטה אמצעית בזה, [ועי' במגיה ברשב"א יבמות שם] והתמצית שיוצא מהאחרונים ככוונת הגר"א, שהרשב"א סובר שבאופנים אלו אין משום כבוד אב אלא יש משום מורא, וזה עולה ממש כדברי המקנה בקידושין ל"א ע"ב "ד"ה איזהו מורא" וז"ל "נראה דכל דבר שמצווה לו אביו, אף בדבר שאין לאביו שום הנאה ממנו שאינו בכלל כיבוד אפילו הכי אם אין לבן שום הפסד ממנו, זהו בכלל מורא, שאם לא ישמע לו הוי כסותר את דבריו" ע"ש באורך.

וכתב מרן בעל שבת הלוי שליט"א [ח"י סי' קנ"ו אות ב'] וז"ל "אשר שאל במי שהוריו אסרו עליו לשנות קפה, אם יש להורים סיבה שאסרו לו לשנות קפה, שמזיק לבריאותו, בוודאי צריך לשמוע אליהם, ואם אין להם סיבה רק שכן הם רוצים, אם שייך בזה כיבוד אב ואם, יש מחלוקת בריטב"א פ"ק דיבמות, ויש מקום לצדד לדעה זו דשלא בפניו מותר, משא"כ בפניו שמצטערים שעוברים על דבריהם, וגרמית צער בפני עצמו הוא איסור עכ"ל."

סותר שלא בפניו

לשון השו"ע יו"ד ר"מ סעי' ב' - "איזהו מורא וכו' ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו בפניו", ויש לעיין אי "בפניו" חוזר גם על ולא סותר את דבריו, שגם לסתור מותר שלא בפניו, ואם דקאי רק על ולא מכריע את דבריו, שרק זה מותר שלא בפניו, אבל לסתור אסור אפילו שלא בפניו.

והנה בבי' הגר"א שם כתב "בפניו - דהא מצוינו שחולקים על אביהם ורובם, כגון רבי עם רשב"ג והרבה כיוצא, וכן מכריעין". מבואר שמפרש דבפניו קאי גם על ולא סותר וכו' שהאיסור רק בפניו, וכן מבואר בט"ז שכתב "והא דמצוינו שהטור חולק עם אביו כמה פעמים, היינו שלא בפניו, כמו שכתב כאן דוקא בפניו אסור". ואילו בש"ך כתב "ונראה דסותר דבריו אסור אף שלא בפניו וכו' וכ"כ בהדיא בפרישה לקמן סי' רמ"ב" עכ"ל הש"ך. ובאמת הפרישה שם מדייק כן מלשון הרמב"ם [ת"ת פ"ה ה"ו] "ולא יכריע את דבריו בפניו ולא יסתור את דבריו".

ויל"ע מה יענו הפרישה והשו"ע על ראיות ה"ט והגר"א מהתנאים והראשונים, - ולכאורה התשובה נמצאת בדברי הפרישה עצמו בסי' ר"מ ס"ק ג' וז"ל: לא יאמר נראין דברי פלוני. נראה דהיינו דוקא כשאומר כן בלי ראיה מוכרחת, אבל כשיש לו ראיה מוכרחת אין צורך לא לאותו תורה מכריע, ומשום הכי מצוינו שרבינו השיג כמה פעמים אדברי הרא"ש אביו, וגם בשאר הגדולים מצוינו, כן עכ"ל.

ובחיי אדם [ס"ז ח'] נוקט כה"ט והגר"א להיתיר לסתור שלא בפניו. וכן פסק הערוך השולחן עכ"ל לענין דברי תורה "שהיא תורת ה' ואין מחניפין בה". ויל"ע מה דעתו לענין מילי דעלמא.

לשאת ולתת עם אביו

כתב הערוך ש (יו"ד ר"מ סעי' י"ב) "ואפילו בפניו יכול הבן לפלפל עם האב ולהקשות ולתרוץ ולהעמיד ההלכה על מכונו, והרבה בגמ' שהבן הקשה לאביו ותיירץ לו. וכך דרכה של תורה וכו', אלא בפניו אסור לומר בלשון סתירה שאינו מדרך הכבוד, אלא ישא ויתן עמו עד שיודה זה לזה, וגם אם הבן נשאר בדעתו שאינו כן, יחזיק זה בלבו ולא יאמר לו מפורש אין נראה לי לדברך", עכ"ל. וכע"ז כבר כתב הבאר שבע בסנהדרין ק"י (וציין לזה רעק"א), וכן העצמות יוסף בקידושין דף ל', ומיישב בזה את דברי הגמ' שם "אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקים בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה אינם זזים שם עד שעששים אוהבים זה את זה" שאין בזה סתירה לדין "ולא סותר את דבריו".

כששאלו אביו מה דעתו

עוד כי הערה"ש (ס"ג) "ודבר פשוט הוא שאם אביו אמר לו רצוני לשמוע דעתך איך הוא, צריך שיאמר לו כפי הנראה לו, הן בדברי תורה והן במילי דעלמא, אפילו כשדעתו הפוכה מדעת אביו".

סותר על מעשה שהיה, איך היה

זה לשון רבינו יונה בספר היראה אות נ"ח: אם אתה אצל בני אדם שאתה חייב כבודם, כגון: אבך ואמך, כבדם ותירא מהם, ולא תשב במקומם, ולא תסתור את דבריהם, אם אמרו דבר, אפילו ידעת כי אינו כן, אל תאמר לא כן היה. עכ"ל. מבואר שדין סותר דבריו הוא לא רק בעניני שיקול הדעת אלא גם אם טועה במציאות איך היה המעשה.

גדר כבוד חמיו ואביו

הרב מאיר זילברמן

בגמ' קידושין (לא) שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר, אבא אומר השקיני מים ואמא אומרת השקיני מים איזה מהן קודם, אמר ליה הנח כבוד אמן ועשה כבוד אבין שאתה ואמן חייבין בכבוד אבין. והקשה החיי אדם (כלל ס"ז ז') דאמרו בגמ' (שם ל') דאשה נשואה פטורה מכבוד אביה מפני שרשות בעלה עליה, ונימא נמי כיון דאף בעלה חייב בכבוד חמיו, והיא ובעלה חייבין בכבודו, נקדים כבודו דאביה לפני בעלה. ועי' פתחי תשובה יו"ד ר"מ ס"ק, ודבריו צ"ע. עוד הקשה בגליוני הש"ס בשם שו"ת רד"ך, דמהגמ' בכתובות (דס"ט) משמע דחייב אדם בכבוד רבו ויתור מכבוד רבו דרבו, ומדוע לא נימא שאתה ורובך חייבין בכבוד רב רבך ומקדימנו לפני רב.

והנראה לבאר בזה, דיש לחלק בין שורש חיוב כבוד דאב ואשה לבעלה, לחיוב כבוד חמיו ורבו בעיקר חיובן. דהנה הטור (בסוף סי' רמ) כתב וחיוב אדם לכבד חמיו, ויליף לה ממ"ש במדרש דקאמר דוד לשאול חמיו, אבי ראה, מכאן אמרו שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו. והקשה הב"ח מדוע לא הדגיש הטור דחיוב כבוד חמיו דמי לכבוד אביו, וכמו שכתב הטור לענין אחיו הגדול. ועוד עורר דהרמב"ם לא העתיק כלל דינא דכבוד חמיו, לכן כתב הב"ח דנחלקו במדרש שם אם אכן כוונתו דוד באמרו אבי על שאול או אבנר, ולרבנן דמפרשי אבנר ליכא ילפותא מיוחדת לכבד חמיו, וכל חיוב כבודו כשאר זקנים. וכוותיהו נקטינן שהם רבים, ולכן השמיטו הפוסקים דין כבוד חמיו. אך הטור ס"ל כיון דבהמשך הכתוב כתיב גם ראה, ומפרשי לה דקאי על ע"ש שאול, וא"כ הסמיכוהו במקצת לכיבוד אב. מבואר מדבריו דנחלקו במדרש אם חיוב כבודו דמי לאב, ולהלכה קי"ל דאינו דומה לאב, ומ"מ הסמיכוהו במקצת לאב, והדברים צ"ב.

ובתורה תמימה פר' יתרו הק' ע"ד הב"ח, דבמכילתא ילפינן לה לדינא דכבוד חמיו מדכתיב (שמות יח) ויצא משה לקראת חותנו וישתחו וישק לו, מכאן אמרו שיהא אדם מוכן לכבוד חמיו. והדרא קו' להרמב"ם דנליף מהכא דינא דכבוד חמיו, ועוד אי נימא דכל חיוב כבוד חמיו דמי לכבוד זקנים, הרי לא מצוינו התם חיוב נישוק והשתחויה, וע"כ דשאני חיובן. ובעיקר דברי המכילתא יל"ע דבאותה שעה עדיין לא נתגיייר יתרו וכדמפורש שם בתרגום יונתן, ואילו ציפורה אשת משה נתגייירה וקי"ל (יבמות כב) דגר שנתגיייר כקטן שנולד דמי, וא"כ מדוע חייב משה בכבודו (וראה בשמעתתא בהקדמה בשם מהר"ל, דשאני גירות דקבלת התורה שנעשה בכפית ההר כגייגית ולא הפקיעה איסורי ערוה, וי"ל).

והנראה בביאור דברי הב"ח, דבדודאי חייב בכבוד חמיו ככבוד אביו בכל פרטי הכיבוד, אך ביסוד חיובו דמי לכבוד זקנים. דכבוד חמיו הוי מצוה אקרקפתא דגברא, והרי זו כמדת דרך ארץ דומיא דכבוד זקנים. ולא דמי לכבוד אב דחיובו כמין זכות ושעבוד לאביו, וכמשמעות לשון הש"ס לפי"ר (קידושין לב) למ"ד כבוד אב מוטל בן נמצא זה "פורע חובו", וכדמשמע בגמ' (שם) דלכ"ז האב שמחל דאין כבודו כבודו מחול, ואילו רבו שמחל על כבודו, איכא למ"ד דאינו מחול, ומשמע דאינו זכות הרב אלא מחיובי כבוד התורה, ואפי' למ"ד דכבודו מחול, א"צ לאמר דפליג בעיקר היסוד אלא דס"ל דכיון שמוחל תו לא מיקרי כבוד עבדו, אך בעיקרו אין זה משעבדו הרב (ויעיין בחי' מרן ר"ז הלוי הל' ת"ת, דשאני מצות והדרת פני זקן דביסודו אקרקפתא דגברא, ואין שייך בזה ענין מחילה, מחיובא דכבוד אביו דזהו חיוב כלפי האב, אך יעו"ש מש"כ לענין רב מובהק).

ובזה מיושבים היטב דברי הב"ח דחיובא דכבוד חמיו, דאף שמכבדו כאביו מ"מ דמי לחיובא דזקנים דהוי אקרקפתא דגברא כמדת דרך ארץ, ומדוייק כן, דככל הנך ילפותות לא כתיב להדיא חיוב אלא מהא דמרי"ה נהג כן ודוד קראו לשאול אבי ילפינן מנהג דרך ארץ. ולכן אף דלא מצאנו חיוב נישוק והשתחויה לזקנים, כתב דמיינן אהדי בעיקר חיובן אגברא, וה"נ בזה מנהג דרך ארץ לפי הענין. ולפיכך אף דיתיר עדיין לא נתגיייר שפיר יש חיוב לכבוד מה"ט. ולכן לא הדגיש הרמב"ם הלכה זו ונכלל במש"כ בהלכות דעות.

ומעתה אפשר ד"ל דדוקא לענין בנו יש דין קדימה לאב מפני שאתה ואמן חייבין בכבוד אבין, מפני שהחיוב לכבדו הוי מזכויות האב וכמו"כ חיוב האשה לבעלה דהוי שעבוד, ואפשר להשוות לדין שעבודא דר' נתן (שם טו) מנין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו שמוציאין מהשלישין ונותנין לראשון, ובע"ח האמצעי כמי שאינו, וה"נ חיוב הבן לאביו מב' טעמים א. חיוב העצמי ב. דאמו נמי משועבדת לאביו, וז"ש שאתה ואמן חייבין בכבוד אבין, משא"כ כבוד חמיו דאינו זכות ושעבוד אע"ג דהבעל ואשתו חייבין בכבוד אביה, כיון דחיוב הבעל אינו זכות רק מצוה אקרקפתא דגברא כלפי שמים, ואין לחייב כל זכות תביעה, ליכא שעבודא לחברו, וה"נ לרב רבו כותיה. ונראה שזוהי כוונת הפתחי תשובה יו"ד ר"מ ס"ק, והן הן הדברים.

כפיה על מורא אב ואם

הרב שאול נויגרשל

מבואר בחולין (ק'): שאין כופין על כבוד אב ואם משום דהוי מ"ע שמתן שכרה בצדה. וכ' המנ"ח (רי"ב) שבמורא שלא נאמר בו מתן שכר, כופין אותו עד שתצא נפשו, כשאר מ"ע.

אך הכלי חמדה (קדושים) חולק ומוכיח שבכל כיבוד יש גם מורא, מקידושין (ל) ויבמות (ו). דאמרי' יכול יהא **כיבוד** אב ואם דוחה שבת, ת"ל 'אישי אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו', דפתח ב'כבוד' ומייתנין קרא של 'מורא' הרי דהא בהא תליא, דהאב המצווה את בנו להאכילו, כשמאכילו מקיים מצוות כיבוד. אבל אם לא שמע לציווי מ"ע דיבדו אב עבר על מ"ע דמורא. וכ"ד המהר"ל בגיג'א, וכ"כ הגר"י פערלא בפ"י לרס"ג (סוף עשה ט"ז) שבכה"ג ביטל גם מ"ע של 'כיבוד', דכל שעשה דברים המראים שאין ריאת הוריו על פניו, אין לך זולתו כבודם יותר מזה, וכן להיפך אם לא מבטל את הוריו מראה שגם אין לו מורא בפניהם.

וראיית הכלי חמדה מדדרישין שלא ישמע לבאיו לחלל שבת, דמשמע שבלי הפס' היה נחשב לעובר על איסור שבת, ורק שהיה צד שמותר לחלל משום שהוקש כבודם לכבוד המקום. ולכאורה למ"ש המרש"א ב"ב (ק"ט: ד"ה רואיה) לגבי המקושש שחטא כד' שימור דיעו כולם באיזו מלאכה מ"מ את המחלל שבת, [או להודיע שגם לאחר שנגזר שלא יכנסו לארץ צדדים חייבים במצוות]. וכיוון שזאת היתה כוונתו הרי שהו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה, ולכן המקושש התיר לעצמו. ומ"מ נתחייב מיתה בבי"ד, דהנדים שהתרו בו לא ידעו שעושה זאת על דעת הנ"ל. וככ" המהרי"ק (קלז) שהעושה מלאכה מפחד הגוי הוא ממשלג.

ולפס"ז כשהאב מצווה לחלל שבת, לא נחשב לאיסור כיון דהו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואילו בגמ' משמע שלולא הפס' היה עובר על איסור ולכן ילפי' ד'כולכם חיבים בכבודי'. ואם נאמר שבכ"א הוא מעוניין במלאכה ע"מ לשמוע לציווי האב ואילו במחלל שבת משפחתי הגוי הוא לא מעוניין בעצם המלאכה, הרי גם בזה כתב הרשב"א שתיקון מצוה לא הוי בגדר מלאכה הצריכה לגופה, וטעמו כתבו התאורנים משום שצוואת אב להנות ניתנו אלא לעול על צווארו, והראיה דהרי כופין על המצוות, ומוכח שעושה אפילו בע"כ, ולכן העושה מלאכה לצורך כיבוד אב ל"ח מלאכה הצריכה לגופה, דהרי הוא **חייב** לעשות את המלאכה, דהרי כופין על המצווה. אלא דלפס"ז יוצא דאם זה מ"ע שמתן שכרה בצידיה שאז לא כופין על המצווה וזה כבר תלוי בדעתו, הרי שבכח"א הוי מצוה שנתנה להנות, וא"כ הו"ל מלאכה הצריכה לגופה, דהוא לא עשה זאת מחמת **שמחוב** את המצוה אלא **שרוצה** לעשות את המצוה, אבל כ"ז דיוקא אם נאמר שגם מורא אב הוי בכלל הגדר של מתן שכרה בצדה, אבל לדעת המנ"ח שמורא אב הוי מ"ע שכופין עליה הרי שחוזר הדין והו"ל משאצל"ג, וא"כ איך משמע שלולי הפס' היה עובר על איסור שבת.

והנראה לומד דהנה כ' הרמב"ם בהל' ממרים (ו,יב) מי שאמר לו אביו לעבור על ד"ת בין שח"ל לעבור על מל"ת או לבטל מ"ע **אפי' של דבריהם** הרי זה לא ישמע לו שנאמר 'איש אמו ואביו ואת שמעו' וכולם חייבים בכבודי ועמ"ל וכתב הכ"מ ומ"ש רבינו אב"י של דבריהם נראה שהטעם משום דק"ל דכל מידי דרבנן אסמכיהו אלא דלא תסור' והרי הוא ככל ד"ת. והק' הגר"ש רוזנבוסקי (שיעורי ב"מ סא) דמאי שנא מכל מילי דרבנן שנדחים מפני דאורייתא, אלא ע"כ מוכח שכאן אין דין דחיה אלא שהלימוד מצות חייבים בכבודי הוא ע"כ ששכשמוצוהו לעבור על איסור, **ליכא לימוד מצות כיבוד אב**, ולכן גם באיסור דרבנן לא ישמע לו, ודברי הכ"מ הם רק **שלא** נאמר דדרבנן במקום מצוה דאוי אינה מצוה, וזאת משום שיש לאו דלא תסור' והוי איסור דאב' וממילא זה נכלל ביכולכם חייבים בכבודי' וממילא דלא דאין כלל 'כיבוד אב'. ובאמת לולי הפס' הרי כאן גורים רגילים שכל דרבנן שנדחה מפני דאב' קמ"ל הפס' דליכא כלל מצוות כיבוד.

לא דמהגמ' ביבמות (ו.) באומר לבנו שיחלל שבת דמוק' בלאו דמחמר שאין בו כרת, ומקשה הגמ' שנלמד מזה שאין עדל"ת ומתרצת הגמ' שעבירת הלאו היא הכשר מצוה של הכיבוד ולכן לא דוחה. ז"א שבלי הטעם של הכשר מצוה היינו לומדים שאין עדל"ת. ומוכח שיש מ"ע רק שאינה דוחה את הלאו. ומתוך הגר"ש שהיא מחלוקת בבלי וירושלמי, דברוש' אי' **שהוא ראיה זוהרתי על המצוות** ומבאר שהילפותא וכן כולכם חייבים בכבוד' ואין שאין כאו כלל מ"ע של כיבוד אב. ואיך ז"ל שהרמב"ם ס"ל כהירושלמי.

ולפי"ז י"ל דבזה חלק הכלי חמדה על המנ"ח, משום דס"ל כשי' הבבלי שי' כאן מ"ע ורק דילפי' שאינה דוחה איסור שבת (דהוא רק הכשר מצוה) וממילא כשיש כאן מצוה ולא הכשר והבן עושה את האיסור מחמת ציווי האב הרי שזה מלאכה **שאינה** צריכה לגופה, ואם בכל אופן יש איסור ורק שהפס' מגלה לנו שלא לעבור, ע"כ זה משום שאין כאן דין אפיה פה על כבוד וגם על מורא, דבכל ציווי יש את שניהם, וממילא שייך לומר מצוות לאו ליהנות נתנו דהרי תלוי בדעתו משום שאין כופין אותו והו"ל מלאכה **הצריכה** לגופה, ויש כאן איסור ולכן צריך פס' שהאיסור לא נדחה מפני העשה של לכבוד אב ומורא אב.

אבל המנ"ח סובר שלגבי מורא יש דין כפיה ובלי הלימוד דכולכם חייבים בכבודי אה"י דנחשב למשאצ"ל (דכין שכופין ע"ה הרי עושה את המלאכה מחמת הציווי ומל"י) אבל זה גופא נתחדש בפס' **שאינ כאן מצוה** וכדעת הירושלמי וממילא האיסור במקומו עומד. וז"ל ילפי דל"ה כמשאצ"ל, ואין כלל מצוה של כיבוד ומורא במקום איסור והו"ל למלאכה הצריכה לגופה.

למה מותר לקרוא לאחיו הגדול בשמו :

הרב יוסף רוזנהן

במנחת חינוך (מצוה ל"ג - מכות י"ט-עמוד קפ"ג, ד"ה והנה נראה) כתב וז"ל והנה
נראה דכל הכבוד שמוחיב לאביו ולאמו כיין צדיבד מסור הכתוב לחכמים אצל אביו
אביו, ואחיו הדור[ן], אצל מצד הסבד כיון צדיבד מסור הכתוב לחכמים אצל אביו
ואמו שייך בכבוד שלא לקרוא אותו בשמו וכדומה המבואר כאן בר"מ ה"ג ושוי"ע
סעיף ב', אבל אחיו אפשר דאין זה בכלל הכבוד, ולא מצינו שיהיו נזהרים כמו
שמוהרים מבאביו ובאמו, ע"כ

ולכאורה דבריו תמוהים מאוד, שהרי באותן שני מקומות שהביא, הן ברמב"ם פ"ו מהל' ממינים ה"ג, והן בשו"ע י"ד סי' ר"מ סעיף ב', מבואר במפורש שזין זה שלא יקרא לאביו ולאמו בשמו הוא מדן ומדן קבוע, ולכאורה לא צריכא לאביו ולאמו הגדול מצות הוראה כלל, רק מצות כיבוד, וכדי לפתור את בגמ' (כתובות ק"ג.) בפסוק דכבד את אביך ואת אמך (כאשר יבואר להלן), וא"כ למה ליה ליתן טעם דמותר לקרוא לאחיו הגדול, הרי אין לו משום דכיבוד נמסר לחכמים ואין זה בכלל כיבוד אצל אחיו הגדול, הרי אין לו בכלל כיבוד כלל גם אצל אביו ואמו, בכלל בכלל מורא שלא נצטוו בו אצל אחיו הגדול:

והנה זה לשון הגמ' בכתובות שם, ת"ר בשעת פטירתו של רבי אמר לבני אני צריך, נכנסו בניו אצלו אמר להם הזהרו בכבוד אמכם וכו', ומקשה הגמ' וזהו כבוד אמכם אצולתיה היא דנתיב כבד את אביך ואת אמך, ומשני אשת אבי הוא, ופרקי אשת אב נמי דאורייתא היא דתניא כבד את אביך ואת אמך, את אביך זו אשת אביך ואת אמך זו בעל אמך, וי'ו יתירה לרבות את אחיך הגדול, משני לא ה"מ מחיים אבל לאחר מיתה לא ע"כ.

והייתי מה שהבאנו דלאכורה כיון שהריבוי לאחיו הגדול נלמד מפסוק דכיבוד אב ואם ולא ממורא נראה דנתרבה רק לכיבוד ולא למורא.

ועיין ברמב"ם (פ"ו ממרים הט"ו) שכתב חייב אדם לכבד את אשת אביו אע"פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים שזה בכלל כיבוד אביו וכן מכבד בעל אמו כ"ז שאמו קיימת אבל לאחר מיתתו אינו חייב, ומדברי סופרים שיהי' אדם חייב בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו, עכ"ל.

ועיין ברד"ז וס"מ שם שכתבו לדייק בלשון הרמב"ם שכתב גבי בעל אמו ואשת אחיו חייב וגבי אלא המדול כתב שמדברי סופרים הוא דכיון דאחיו אגדול אל דידש מגופא דקרא אלא מ"י יתיר אל השכיב כסופים מפורש בתורה אלא מדברי סופרים. ועיין בפירוש המשניות להרמב"ם כלים פרק י"ז משנה י"ב שכתב להדיא דלשון דברי סופרים אין כונתו שהוא מדרבנן אלא מה שלא התבאר בלשון התורה יקרא מדברי סופרים:

והנה יש אריכות גדולה בספר המצוות להרמב"ם שורש ב' בענין דברים שנלמדים מדרשות חז"ל אם יש להחשיבן במנין המצוות - והקשה הרמב"ם שם על הסמ"ג דס"ל של החשיבן דא"כ למה לא חשיב מצוות כיבוד אביו ובעל אמו, ואחיו גדול במנין המצוות שהרי יליף להו בדרשה וכנ"ל. ואין הגליון כאן מספיק להעתיק את כל המשא ומתן בזה ועיי"ש בפירושו הרמב"ן על סה"מ ובמילת חסדית על סה"מ ואעתיק כאן רק מסקנת הרמב"ן משי"כ ליישב דברי הסמ"ג דאף דחשיב מצוה דיליף מדרשה אל מחשב מצוות אלא דכבוד אביו ובעל אשתו ואחיו הגדול, וז"ל הרמב"ן שם אבל אני במאר (ספרתו של הסמ"ג, דהא, אמרו ש בגמ' כתובות הני מיילי מחיים אבל לאחר מיתה לא, הנה ביאור כ' זה האיש שהו בעל אמו אינו חייב בכבודו מפני כבוד עצמו אלא מפני שהוא כבוד לאמו וכיו נמצא שלא תתרבה כאן מצוה יתירה על כבוד האבות אלא שיכבד אותם בכל ענין שיהי' חסד כבוד, אבל אחרי הגדול אם חשבו הראשונים שאין המצוה כל אלא בחיי אבות לפי שהוא גנאי להם שיתבזו תולדותם והם מצטערים בזה הרבה וכו' וכן נראה שלא תתרבה בוי"ו יתירה אלא כעין מה שנתרבה בעיקר התיבה וא"כ הכל חוזר אל כבוד האבות, עכ"ל הרמב"ן בסה"מ פ"ה שם. היוצא מדברי הרמב"ן היא שדין כיבוד אחיו הגדול גדרו ואם משום כבוד אב ולא דין מצות כיבוד אביו עצמו.

ולפי דברי הרמב"ן יש לחדש דבר לבאר בזה מש"כ במנחת חינוך טעם שאין איסור לקרוא לאחיו בשמו הוא משום דאין זה מענייני כבוד הנהוגים אצל אח, ולא כתב הטעם משום דלקרותו בשמו מדין יראה הוא ואין דין יראה אצל אחיו הגדול, ד"ל דכיון דדין כיבוד אחיו הגדול מצד כיבוד אביו הוא, א"כ "ל דאם ע"י שלא יתה דנין מורא באחיו הגדול יהא זה נכלל במה שאמר הרמב"ן שגנאי הוא לאביו יתעבדו לתולדותם והם משטערים בזה, א"כ אין דאיהו"א א"כ זה ה"י דין חוב לאח עצמו ה"י זה דין מורא ואין חוב מורא אצל אח אבל השתא כלפי אח זה נכלל בחיוב כבוד אל האב [או אולי בדין מורא של האב] שלא יצטער האב בהתבזות הבן ולגבי האב כן חייב בכיבוד [וגם במורא] ולכן מצד זה ה"י מחוייב בדין זה לולא הטעם שאין זה מענייני הכבוד הנהוגים אצל אח ולכן אין זה פגיעה באח וממילא לא יצטער האב בזה שקורא לאח בשמו ושוב אין כאן חסרון גם מצד כיבוד [ומורא] לאב.

והן אומנם שבתשובות כנסת יחזקאל (ס" כ"ה- מובא בפתחי תשובה שם י"ד ר"מ אות י"ח) כתב דבזה נחלקו הרמב"ם והרמב"ן הנ"ל בשה"מ אם טעם חייב הכיבוד הוא רק משום כבוד אביו ואמו (ולפי"ז אין חייב אלא בחיי אביו ואמו כמו באשת אביו ובעל אמן) וזהו חזק הרמב"ן משא"כ להרמב"ם שהקשה על הסמ"ג ס"ל דחייב הכבוד לאה אה חייב כבוד לעצמו - וכן י' לדיק ממש שכתב ביד החזקה שבבעל אשתו ואשת אביו החייב הוא משום כבוד אביו ובאח לא כתב [כ] - וגו' כ לאורה לא יתיישב קושייתנו הנ"ל רק לדעת הרמב"ן - מ"מ במנחת חינוך (שם ד"ה וע"ש דמרבין) וכתב וז"ל אך נראה דהר"מ חזר כאן מזה מחמת השגת הרמב"ם כיון דמבואר בשי"ט דאורייתא לא וכו'.

"וְחֹזֶר הָכֵל אֶל כִּיבוֹד הָאֲבוֹת" - א"כ נמצא דגם לדעת הרמב"ם החיוב הוא משום כבוד האב ויש לתרץ כמו שכתבנו. [ואף דבהמשך דבריו דן המנחת חינוך שם אם זה רק לגבי אשת אב ובעל אמו או גם לגבי אח מ"מ אפשר לפרש שכן הוא גם דעת הרמב"ם גם כאן] והמעשיו יצינו ואנחנו!

טעם מצות כבוד אב ואם

החינוך (לג) כ' ששורש המצוה משום הכרת הטוב, "כי הם הביאוהו לעולם גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנות..." [וכ' עוד "וכשיקבע זאת המידה בנפש, יעלה ממנו להכיר טובת האב"ה... וכמה ראוי לו לזהר בעבודתו ב"ה" וכע"ז כ' הרלב"ג] וכ"ד הראב"ע (כא, ע"ש). וכ"כ החרדים (פ"ט לז) "שכל מצות כבוד אב היא **פרעון חוב** שהבן חייב לפרוע לאביו ואמו הטובה שגמלוהו". ומצינו כן בירוש' קידושין פ"א ה"ז (כ סע"ב) דהיא כפריעת חוב. ועי' מב"ח ואתחנן שביאר בזה מ"ש בירוש' שם שכבוד אב היא מצוה קלה. ועי' מכתב מאליהו ח"ג עמ' 99.

לפי"ז ביארו הכת"ס והמש"ח בפר' ואתחנן (ה, טז) מה שנאמר "כאשר צוך" לגבי כבוד אב ואם, שהכיבוד הוא אף **כשא"צ להכיר טובה**, כשם שבמדבר היו אוכלים מן ולא היה טורח לאבות בגידול בניהם ולא היה לבנים הנאה גופנית מאו"א ומ"מ מצוה לכבדם, ועי' קא' כאשר צוך - במדבר.

י"א שטעמה להעמיד האמונה בתורה, כמ"ש הרלב"ג "שיקבלו המוסר הדורות הבאים... ויחזיקו מפני זה כולם בתורת ה' יתעלה אחר שכבר החזיקו בה דורו של משה", וכ"כ האברבנאל "כדי שתהיה **קבלת ההורים חשובה** בעיני האדם ויאמינו בה ויסמוך עליה...". וכ"ד ס' העיקרים (מאמר ג' פכ"ו) - "שיכנעו הבנים בכל דור דור אל האבות ויקבלו דברי מוסרם עליהם, ובעבור זה בא הדיבור החמישי **כבוד את או"א להזהיר על הקבלה**..." וביאר דמש"כ נכלל בבי"א למקום [עי' להלן]. ועי' משך חכמה ויקרא יט, ג. ועי' מ"ש המש"ח בדברים (ה, טז) לפר' הפס' "כאשר ציוך", שהחוב אף כשל קיבל המסורת מהאב.

ברמב"ן משמע ששורש המצוה מצד **כבוד השי"ת** עי' מ"ש בפס' יב. וכ"כ רבינו בחיי בכד הקמח שלא בא מצות כיבוד אב אלא לכבוד האב העיקר.

הצידה לדרך (מא"ד כ"ד פ"ה) כ' דהוא מצד החינוך, "צורך גדול לתיקון הגוף והנפש לפי שעיר פרא אדם יולד, לכן צריך שישמע לקול מוריו שהם אביו ואמו ובזה ישלם סדר האדם". וכ"כ הרלב"ג בתועלת הי"ב "שבזה יודרך אל השלמות האנושי בקבלו המוסר מהם".

עי' ערוה"ש יו"ד רמב, דאע"פ שהיא מצוה שכלית [וגם אוה"ע מקיימים אותה], נצטוונו שלא לעשותה מפני השכל אלא מפני ציווי הקב"ה. וכ"כ במדרש תלפיות שאם עושה מפני שהדעת מחייבו ולא מפני ציווי ה' אין לו שום שכר.

בין אדם למקום או בין אדם לחברו

המנ"ח לג (ג) נסתפק אם מצות כאו"א היא בין אדם לחברו או בי"א למקום, וכ' נפק"מ לתשובה אם מעכב עד שיפייס [ואם צריך לבקש מחילה בעי"כ]. וכן חקר בזה בברכת שמואל יבמות ס"ג אם הוי מצוה שבממון או מצוה שמחוייב לשמים. ועי' חמדת ישראל נמ"פ פא. [ועוד נפק"מ לכא' לענין מצוות צריכות כוונה, דבבי"א לחברו י"א דאינו לעיכובא] ומצאנו בזה דברים מפורשים בראשונים:

הרמב"ם בפיה"מ (פאה א, א) כללה בתוך מצוות התלויות בתועלת בני האדם קצתם עם קצתם. וכ"ד הכוזרי (ג יא) שכללה במצוות המנהגיות כמו לא תרצח לא תגנב ואהבת לרעך כמוך וכו'. וכ"ד היראים (רכב) שמנאה בעמוד ה' - איסורים שרע לשמים ולבריות, בין ניהום אבלים לתוכחה ואהבת לרעך כמוך. וכ"כ האברבנאל (כ, כ) שהיא מהדברים שבין אדם לחברו, ומה שנכתב בלוח הא' משום שנכלל בו גם כבוד הקב"ה האב האמתי, ועוד כ' שם מצד טעם המצוה לשי' [כנ"ל] שהיא להאמין בקבלת התורה, עי"ש.

מאידך להרבה ראשונים היא בין אדם למקום, כמ"ש הרמב"ן (כ, ג) על י' הדברות "חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם, כי כבוד את אביו, כבוד האל, כי לכבוד הבורא צוה לכבד את האב המשתתף ביצירה". וגם בחי' ב"מ (ל) כ' דהוא עשה דאיסורא ובי"א למקום. וכ"ד העיקרים [כנ"ל בטעם המצוה]. והטור בפ' התורה, [עי"ש דמשו"כ מוזכר בדיבור שם ה']. ועי' ספורנו שכל ה' דברות הראשונות הן כבוד הקב"ה. ועי' בקידושין ל' שהשוה הכתוב כבוד אב לכבוד המקום ופי' המהרש"א דהיינו שהמכבדן כמכבד את הקב"ה, כדמשמע בגמ'. ועי' חזקוני דבה' דברות הראשונות העובר עליהן הוא רק רע לשמים.

המשך חכמה (ויקרא יט, ג) ביאר דהה"א שישמע לאביו כשא"ל לעבור על ד"ת, הוא רק מפני שהמצוה נוגעת לבי"א למקום, [דבמצוות שבי"א לחברו מה"ת שיחיה איסור ד"ת].

דעת העקידה בפר' (שער מה) שהדיבור החמישי הוא החיבור בין ב' הלוחות שהוא משותף ומורכב מב' הענינים, וכ"כ הכלי יקר. ועי' בשיעורי ר"ש ב"מ ס"ו (ג) כ' שכיבוד אב בחייו הוא ממון ובין אדם לחברו, אבל לאחר מיתה הוי איסורא.

גדר כבוד - בדיבור או במעשה

א' במכילתא (רפ"ח) על כן ברח' ה' את יום השבת ויקדשהו כבוד את אביו ואת אמו, שומע אני בדברים, ת"ל כבוד את ה' מהנוך במאכל ובמשתה ובכסות נקיה.

וכ' הרלב"ג בפר' (יב) כבוד "בדבריו ובמעשיו" [עפ"י המכילתא], ומבואר דאיכא ב' ענינים: דבריו היינו הנהגת כבוד וגדולה. ומעשיו - סיפוק צרכים ושימוש. ומשמע דהעיקר הוא **הנהגת הכבוד בדברים**, [ועי"ש בתועלת הי"ב שורש א' וב'] וכ"מ ברבינו בחיי שכ' "וסתם הכתוב ולא פירש הכבוד הזה, כי יש ללמוד אותו מכבוד האב הראשון יתעלה... ועוד יש בכלל הכבוד דברים שנצטוונו בהם והם מאכילו ומשקהו...". וכן מוכח ברמב"ם הל' ת"ת (פ"ה) שכ' כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו וכו'. ולכא' הרי כבוד דמאכילו ומשקהו לא שייך ברבו, אע"כ דעיקר הכבוד הוא בהנהגת חשיבות. ומפורש ב' בס' חרדים (פ"ב, א, ב) שפשוטו של מקרא שיכבדם בדבור, ומג"ש ללמוד שגם במעשה.

אך עי' מאירי בקידושין לא. שכ' שכשם שחייב לכבדם ר"ל להאכיל וכו' כך חייב לכבדם בכל מיני כבוד. ומשמע דעיקר הכבוד הוא **במעשים**. וכן נראה בשי' הרמב"ן והרשב"א ביבמות נ. שכ' בדבר שאין בו הנאת הגוף אין מצות כבוד. ואמנם הגר"א (רמ"ל) כ' דהוא רק לענין לדחות ל"ת ומ"מ איכא מצוה. אך אכתי חזינן דאינו בדרגת הכבוד שיש בו הנאת הגוף. ועי' ברכת שמואל יבמות ג, וחי' ר' ראובן יבמות ה.

ועי' שו"ת רע"א (ח"א סח) הגדר בב' הענינים, שכבוד בדברים הוא כבוד וגדולה בעצמותו, אבל במעשים ענינו הוא לעשות נחת רוח לאביו ומניעת צער. [וכ' דלאחר מיתה שייך רק הראשון.]

כבוד בלב

החרדים פ"ט (לה) מוכיח שכבוד הוא בלב, וכן פסק החיי אדם (סז, ג) שהכיבוד במחשבה במעשה ובדבור, במחשבה שהם חשובים בעיניו ובלבו שידמה שהם גדולים ונכבדי ארץ. ועי' יו"ד רמא, וכל המבזה אביו ואמו אפי' בדברים אפי' ברמיזה הר"ז בכלל אורו וכו' וכ' ע"ז החיד"א (בשורו ברכה) שבכלל זה אם מבזהו בלבו. ומפורסם כבוד דברי הגר"ח"ש (שיחות מוסר תשל"ב כט) שעיקר המצוה לכבדו כבוד אמיתי ולכן צריך שיהא אביו נכבד בעיניו, ובלא זה כל הכבוד אינו אלא מן השפה ולחוץ ואינו יוצא יד"ח כיבוד אב בשלימות, לכן חייב לבקש ולחפש מעלות מיוחדות ונכבדות באביו שהוא כחד בדרא.

אהבת אביו ואמו

שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלקיך פירש [קידושין נז]. והק' התוס' רא"ש שהרי כבר קודם כתוב ואהבת את ה', ושם היה לו לפרוש. ותי' שלענין אהבה הוה ניהא ליה למדרש לרבוני אב ואם את"ת. וכע"ז כ' בשו"ת פנים מאירות ח"ב לה.

החרדים פ"ט (לז-לח) מביא ראיה מהזהר "שקבלה בידם **שבכלל כבודם האהבה**" ומבאר שהוא מפני שהמצוה היא פרעון חוב [לשי' כנ"ל] "ובכלל הפרעון **שיאהב אותם אהבה עזה כדרך שהיו הם אוהבים אותו**, ולא היו עליו לטורח ולמשא כבוד". ועי' חיי אדם (סז, א) שכ' דפשיטא שצריך לאהבה אותם כגופו שהרי הוא בכלל ואהבת לרעך כמוך, אלא שבאביו ואמו הוקש אהבתם לאהבת המקום כדאיתא בזהר. וכ' הר"א קפשאלי במאה שערים (עמ' צג) שצריך הבן לשמח את אבותיו, ולקרבה ולחבבם יותר ממה שרגיל לעשות לבניו, וראייתו מהמדרש (שהש"ר ספ"ג) עה"פ בטרסה שעטרה לו אמו שקריאת אמי מורה על חיבוב יותר מבתי ואחות.

אך דעת המהר"ל בנתיב אהבת ה' (רפ"א) שלא נצטוונו על אהבת אב ואם אלא רק על מוראם, עי"ש.

זיכוי אביו ואמו

בס' החיים (פ"ב) כ' שעיקר קיום כיבוד אב ואם הוא שהבן מטיב דרכו שאז משמח את האב... ולכן לא חשש יעקב על מצות כבוד אביו כשהיה נטמן בבית שם ועבר, **שכן כבוד אב ואם גדול מזה**, והאב נזכר תמיד על צדקת הבן. ובזהר יתרו צג. "כבוד את אביו את אמו בכל זיני יקר, למחית להון בעובדי דכשראן, כד"א גיל יגיל אבי צדיק, ודאי איהו יקרא דאביו ודאמה".

בגליוני הש"ס (קידושין לא:) הביא משו"ת הרד"ך שאמירת קדיש על אב ואם נוחי נפש, הוא משום כיבוד שלאחר מיתה, **ואין לך כבוד גדול מזה שיזכה אותו**. [וכ' דלפי"ז חיוב אמירת קדיש הוא דאורייתא]. ובקצש"ע (כו, כב) כ' דאין העיקר אמירת הקדיש אלא העיקר שהבנים ילכו באורח מישור כי בזה הם מזכים את האבות. ועי' בצוואת היסוד"ה אזהרותיו הנוראות על חיוב כבוד לאחר מיתה שצריך בתורה ותפילה. ובס' תוכחת חיים לר"ח פלאגי (תולדות) כ' שבכלל כבודם לאחר מיתה "שלא יחטא הבן בשום חטא ועוון ויהיה ירא את ה' וס' מרע וחזון במצוות".

ענייני כיבוד אב ואם

אין להורות הלכה למעשה מן הנכתב

הרב דוד אהרן הופמן

כיבוד ע"י כמה אחים

כתב הפלא יועץ: וראוי לבן חכם שיטמח אביו ויתאוה שיוצנו דבר כדי לעשותו ולקיים מצוה דאורייתא, ואף אם מכביד עולו עליו ויצר סמוך מסיתו הסת כפול, ירגיז יצר הטוב על יצר הרע, ועול יסבול ולא יבול ולא יאחר מלעשות ככל היוצא מפיו שמא יקדמנו אחר, ולפום צערא אגרא וכו' וכל מגמת בן משכיל יהיה לידע מהו רצון אביו כדי לעשותו ולעשות נחת רוח לאביו שבשמים.

ראוי לבן לשרת את אבותיו בעצמו ולא ע"י שליח

וראוי לבן לשרת את אבותיו בעצמו ולא ע"י שליח, כמש"כ בספר מאה שערים (שער ל"ג) שאף אם היה הבן כבן עזאי בשוקי טבריא (עפ"י עירובין כ"ט ע"א), ואף אם היה עשיר עצום ויש לו עבדים ובני בית הרבה מאד כדי שישרתו את אבותיו ויעשו להם כל צרכיהם, אפילו הכי ראוי לו לבן לשרת את אבותיו בעצמו ולא ע"י שליח, עכ"ל.

כיבוד ע"י כמה אחים

ויש לדון אם יש לו עוד אחים דלכא' לא שייך לומר דהכל מוטל עליו אלא מוטל על כולם וכמו בכבוד שבת שכתוב [או"ח ר"נ א' ובה"ל שם ד"ה ישתדל] שיעשה בעצמו שום דבר לצרכי שבת וא"כ גם פה יכבד הוא את אביו במשהו וא"כ יעסוק בתורה והשאר יכול לעשות ע"י אחיו. אמנם כמובן שלא תמיד יועיל שליחות ע"י אח כגון אם האב רוצה לראותו וכדו'.

ואם הם כמה אחים יש לדון שבכל מעשה כיבוד שאחד מכבד את הוריו הוא עושה את שליחות כל האחים. דעיינ בגמ' יבמות דף י' ע"ב דאמרינן גבי ייבום שמוטל על כל האחים והאח המייבם שליחותא דאחים קעביד, ע"כ. ועיין במהרש"ם ביבמות דף מ' ע"ב [נדפס בהגהות וחיידושים] ברש"י ד"ה (ה"א) שהק' על רש"י שכתב נימא דאיהו שליחותיהו עבד כו' דיל"ע מהתור"ד פ"ב דקידושין דבמשה שבגופו לא שייך שליחות, ועיין קצוה"ח סי' קפ"ב, ועוד דביבמות דף קן. ברש"י מבואר דחליצה א"א ע"י שליח ועי' קצוה"ח סי' שפ"ב. ונא"כ ציין לגמ' הנ"ל בדף י' ע"ב. ובדף י' ע"ב ציין לנודע בשערים מהד"ת בחי' ליבמות שם. ושו"ת בר ליואי חא"ע סי' ל"ט באמצע התשובה. ותשו' בית יצחק יו"ד ח"ב סי' נ"ב אות י', עכ"ל.

וליישב את הסתירה בדברי רש"י הנ"ל אולי אפשר"ל דמש"כ התור"ד שבמצוה שבגופו לא מהני שליחות הוא דוקא אם המצוה מוטלת דוקא על גופו. אבל בכה"ג שביבמות חליצה מוטלת על כל האחים לגבי האחים עצמם מהני שליחות מאח לאחיו דאיהו מוטלת רק על גופו של אחד מהם [ואף שמצוה בגדול לייבם י"ל דסו"ס מוטלת על גוף כולם רק הגדול קודם] ויל"ע בספר התור"ד דאולי הטעם שרצון ה' שדוקא הוא יקדש את גופו ע"י המצוה ולכן לא יעשה שליח וגם בזה י"ל דכיון דהתורה הטילה את המצוה על כל האחים א"כ רצון התורה שבכל מעשה מצוה אחד מהאחים יקדש את עצמו ע"י המצוה ואפשר לשלוח אח אחר. משא"כ כשהייבם רוצה למנות אדם זר לייבם בזה איתנין לדין הרגיל דבמצוה שבגופו לא מהני שליחות, ומוישובים הסתירות מהגמ' ורש"י ביבמות הנ"ל [ויל"ע דבזה נחלקו ריו"ח ור"ל ביבמות י' דר"ל סבר דלא מהני שליחות גם באחים ולכן לא אמר שליחותא דאחים קעביד, ואנן קי"ל כריו"ח. אך י"ל דגם ר"ל מודה דמהני שליחות באחים אבל כל זה כשאחד עושה עבור השני אבל כשעושה עבור עצמו מהיכי תיתי לייחס את המעשה שעושה עבור כל האחים]. ולפי"ז י"ל דאפילו אם לא מהני שליחות בכבוד אב ואם אבל אח יוכל לשלוח את אחיו לכבדם.

אמנם באגרי"מ יו"ד ח"א סי' רכג כתב דיש לדון במצות ביקור חולים שמוטלת גם על השליח אם מהני שליחות או דכיון דגם הוא מחוייב במצוה א"כ ע"כ המצוה של השליח ולא של המשלח, ואפילו אם השליח הוא שכיר יום עני שפטור מהמצוה והמשלח ישלם לשליח כסף עבור שליחותו י"ל דהשכר הוא שכר בטלה ועכשיו מתחייב השליח לקיים המצוה בעצמו והוא מקיים את המצוה. והמשלח קיים רק מצוה שהוציא ממונו לטובת החולה שהוא פרט במצות ביקור חולים דעשיית צרכיו, אך כתב דיש לעיין בספר הנ"ל אם אמרינן דכיון דגם הוא מחוייב במצוה א"כ ע"כ המצוה של השליח ולא של המשלח. ומבואר דיש סברה הפוכה לומר דאף בדבר שבעלמא מהני שליחות בכה"ג שגם השליח חייב בדבר לא תועיל שליחות, אח"כ ראיתי שכ"כ הדבר אברהם ח"ב סי' א', ובאותו ו' שם כתב בן כן בשם הבית הלוי ח"א סי' י' ושכתב שכן הוא להדיא בחי' הרשב"א שבת (דף קלז) שכ' בשם הרמב"ם דבמילת גר לא שייך שליח דכל מאן דמהיל מצוה ידידה קעביד וכ"ה הר"ן בס"פ ר"א דמילה.

מורא אבי אביו בהזכרת שמו

הרב יצחק ליסיצין

איתא בפסחים (נו.) שכשביקש יעקב אבינו לגלות לבניו את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, אמר, שמא ח"ו יש במיטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשיו. וצ"ב מאי שנא שהזכיר שם אברהם אבי אביו בלי הקדמת תואר, כמו שאמר "אבי" יצחק, כביד אברהם (יו"ד רמב ט"ו) שמותר להזכיר שם אביו כשאומר "אבי", והרי מבואר ברמ"א (שם רמ כ"ד) דחייב אדם בכבוד אבי אביו גם אחר מות אביו, דמדוכיח לזה מב"ר (צד, ה), ע"ש. [דלא כמו שהביא ביד אברהם שם מלוית כן שלאחר מות אביו אינו חייב. ובלוית חן לא כתב כן, אלא שבחיי אביו חייב בכבוד אבי אביו יותר מכבוד אביו, כי אביו חייב בכבודו, ורק אחר מות האב חייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו]. ובשו"ע שם סעיף א' כתב לא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו. ואולי י"ל דרק בכבוד אבי אביו חייב, אבל במוראו לא, והאיסור לקרותו בשמו הוא מכלל מורא כבשו"ע ס"א שם. [וגם מבואר ברמ"א הנ"ל שחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו, אלמא דאינם שווים].

בתפארת ישראל (קדושין פ"א אות נד) הקשה איך אמר יעקב אבינו שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו (ויחי מט, לא). וכתב וצ"ל דמורא דלאחר מיתה מדרבנן הוא, עכ"ל. ולכאוי היה נראה דכוננו לתרץ דיעקב אבינו קיים רק דאורייתא ולא דרבנן. ואע"ג דאברהם קיים גם מצוות דרבנן כביומא (כח.) ורש"י תולדות (כז, ה), יעקב קיים רק דאורייתא. וכן משמע ביוק"ר (ב, י) דקתני אברהם קיים את התורה "כולה" וכו' יעקב קיים מה "שכתוב" בתורה, [אך עיין בתדב"א פ"ו שמבואר גם אצל יעקב שקיים כל התורה. המערכת]. אך במהר"ל דיסקין ז"ל עה"ת מקץ עה"פ וטבח טבח נקט שהשבתים קיימו גם דרבנן, וגם במצרים שהיא חו"ל, ולא מסתבר שיעקב לא קיים כמותם.

ועכ"פ צ"ב מאי שנא דהכא אמר "אבי" יצחק, ובפסוק הנ"ל הזכיר שמו יצחק בלי תואר אבי. וי"ל דגם כשאמר שמה קברו את יצחק אמר "אבי יצחק", אלא שכשנכתבים בפסוקים דברים שאמרו אנשים, אין הכרח שכתוב כלשונם וכל לשונם, אלא תוכן מאמרם נכתב. דהא נכתבו דברי פרעה בלשה"ק אע"פ שלא ידע לה"ק. ועי' ברכות (לא:) שנחלקו אם לדרוש כפילות לשון אם ראה תראה שאמרה חנה, או דדיברה תורה וכו'. ועד"ז יש ביבמות (יז:) למילף מלשון "אחים" הכתוב שאמר אברהם ללוט, והוא מופנה דהו"ל למיכתב רעים, מבואר שגם אם אברהם אמר אחים, הכתוב יאמר רעים. כך י"ל דיעקב אמר גם שם אבי יצחק, והתורה לא כתבה אבי. ואילו היה מהתורה לומר אבי גם אחר מותו, ודאי לא היתה התורה משמיטה תיבת "אבי" שאמר יעקב לקיים התורה עד שלא ניתנה. אך כיון שגם אחר שניתנה אי"ז אלא מדרבנן, לכך בתורה זה לא נכתב, וכאן נכתב בגמ' כי כך אמר כמו שם.

נושאי הפרשיות הקרובות

משפטים - באיסור להזיק ממונן חברו
תרומה - ענייני משלוח מנות וסעודות פורים
תצוה - ענייני קריאת המגילה
כי תשא - קימה לכב' תלמיד חכם

ד"ת להנ"ל אפשר להניח בתיבה שבפתח אוצר הספרים "בית יוסף"
רח' שדי חמד

אי"ה יצא

גליון עומקא דפרשא מורחב על ענייני קריאת המגילה בפרשת תצוה

מבקשים מכל המעונין לשלוח חומר
להזדרז ולמסור בהקדם האפשרי.
כמו"כ מי שמעונין לתרום או להנציח
מתבקש ליצור קשר

אי"ה בקרוב

יעודכנו שמות השיעורים

כל היודע על שינוי או על שיעור חדש
מתבקש להתקשר לטל:
9141217

לתרומות והנצחות: 050-4122753

גליון השבוע נתרם ע"י הרב הגאון ר' אברהם מ. רוזנה

לרגל הולדת בתו במזל טוב

יזכו לרוות נחת ממנה ומכל יוצ"ח ולגדלה לתורה לחופה ולמעש"ט